

SİYASAL PARTİLERE DEVLET YARDIMINA İLİŞKİN ANAYASA MAHKEMESİ KARARLARI

*Prof. Dr. Cem EROĞUL**

GİRİŞ

Siyasal partilere devlet yardımı konusunda, bugüne dek, hem yabancı ülkelerde hem de Türkiye’de birçok çalışma yapılmıştır. Nahit Yüksel’in, önce yüksek lisans tezi olarak kaleme aldığı, daha sonra ise yeni gelişmeleri katarak genişlettiği ve *Siyasetin Kamusal Finansmanı* adıyla yayınlattığı kitap, Türkiye’de bu alanda yapılan çalışmaların yetkin bir örneğidir (2007). Bu yazının konusu ise çok daha sınırlı. Burada, yazının başlığında da belirtildiği gibi, siyasal partilere devlet yardımına ilişkin olarak yalnızca Anayasa Mahkemesi kararları ele alınıyor.

Gerçi Anayasa Mahkemesi kararlarında, siyasal partilere devlet yardımından kaynaklanan birçok sorun tartışılıyor. Dolayısıyla, bu yazıda da, bu sorunlara değinilecek. Ancak, ilgili sorun, genel olarak incelenmekten çok, Anayasa Mahkemesi’nin kararı çerçevesinde irdelenecek. Anayasa Mahkemesi kararlarına topluca bakıldığında, siyasal partilere devlet yardımı alanı içinde, başlıca dört konunun ele alındığı görülüyor: 1) Devletin siyasal partilere yardımının ilke olarak geçerliği. 2) Devlet yardımında uygulanacak ölçütler. 3) Hizmet sunumu biçimindeki devlet yardımlarında eşitlik sorunu. 4) Devlet yardımından yoksun bırakma yaptırımı. Sayılan bu konular, yazının da altbaşlıklarını oluşturacak. Ancak önce, anayasal ve yasal düzenlemelerin nasıl bir süreç izlediğini (YÜKSEL, 2007: 37-68, 74-123), çok kısaca da olsa anımsatmakta yarar var.

1961 Anayasası’nın ilk metninde, siyasal partilere devlet yardımına ilişkin herhangi bir düzenleme yoktu. Bu alanda ilk yasal düzenleme, 13.7.1965 günlü, 648 sayılı Siyasî Partiler Yasası ile yapıldı. Buna göre, son milletvekili seçimlerinde en az yüzde beş oy alan siyasal partilere, aldıkları oy oranına göre, altı ayrı dilimde devlet yardımı yapılacaktı. Ayrıca, bir kez olmak üzere, son milletvekili seçimlerine katılmamakla birlikte Millet Meclisi’nde grubu bulunan siyasal partilere de, en alt dilimden devlet yardımı verilecekti. (Bu durumdaki tek parti Millet Partisi idi.)

* Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Emekli Öğretim Üyesi.

1961 Anayasası döneminde, 648 sayılı yasa dışında, siyasal partilere devlet yardımına ilişkin daha üç yasa yapıldı: 1968'de kabul edilen 1017 sayılı, 1970'te kabul edilen 1219 sayılı, 1974'te kabul edilen 1802 sayılı yasalar. 1017 sayılı yasa devlet yardımının çerçevesini genişletti. Yukarıdaki koşullar dışında, TBMM üye tamsayısının en az yüzde beşi oranında üyeye sahip olan ve illerin üçte biri ile ilçelerin yine üçte birinde örgütlenmiş bulunan siyasal partilere de, artık en alt dilimden devlet yardımı verilecekti. (Bu durumdaki tek parti Güven Partisi idi.) Ne var ki, bu düzenleme Anayasa Mahkemesince iptal edildi (K.1969/14). Bunun üzerine, 1219 sayılı yasa çıkarıldı. Bu yeni düzenlemede, devlet yardımına hak kazanmak için son milletvekili genel seçimlerinde en az yüzde beş oy alma koşulu tek geçerli koşul oldu ve dilim yönteminden vazgeçilerek, bütçede öngörülen toplam maktu yardımın, partilere, aldıkları oy oranına göre dağıtılacağı kuralı getirildi. Ayrıca, yardımın yalnızca parti çalışmaları için kullanılacağı belirtildi. Ancak bu son düzenleme, bu kez siyasal partilere devlet yardımının ilke olarak anayasaya aykırı olduğu gerekçesiyle, Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edildi (K. 1971/13).

Anayasa Mahkemesi'nin devlet yardımını yasaklayan bu kararını aşmak üzere yapılan 30.6.1971 günlü, 1421 sayılı anayasa değişikliği, 56. maddeye eklediği bir fıkrayla, siyasal partilere devlet yardımını ilk kez anayasa hükmü durumuna getirdi. Yeni fıkraya göre, son milletvekili genel seçiminde geçerli oyların en az yüzde beşini alan ya da bu seçimler sonucunda Millet Meclisi'nde grup kuracak sayıda koltuk kazanan (en az on milletvekili seçtiren) siyasal partilere devlet yardım edecekti. Bu yardımın yasayla düzenlenmesi zorunluymdu. Bu düzenleme uzayınca, 15.3.1973 günlü, 1699 sayılı yasa ile bir anayasa değişikliği daha yapılarak, anayasaya geçici 22. madde eklendi. Bu geçici düzenlemeye göre, 56. maddede öngörülen koşullar aranmaksızın, 1 Kasım 1972 tarihinde TBMM'de grubu bulunup da grubunu 30 Mart 1973 tarihine dek muhafaza etmiş ve milletvekili genel seçimlerine katılma hakkını kazanmış siyasal partilere de devlet yardımı yapılacaktı. (Bu durumdaki tek parti Demokratik Parti idi.)

1961 Anayasası döneminde, siyasal partilere devlet yardımına ilişkin son düzenleme 1974'te çıkarılan 1802 sayılı yasa ile yapıldı. Bu yasayla, hem 56. maddenin getirdiği yeni kurallar yasalaştırıldı, hem de geçici 22. maddenin gereği yerine getirildi. Bu yasayla, ayrıca, bundan sonra devlet yardımının sürekli olarak artmasına yol açacak yeni bir kural kabul edildi. O zamana dek yardım miktarı maktu olarak belirlenirken, kabul olunan yeni kurala göre, her yılın genel bütçe gelirlerinin beş binde biri, devlet yardımı olarak partilere verilecekti. Bu yardım, son milletvekili seçimlerinde geçerli

oyların en az yüzde beşini alan ya da bu seçimler sonucunda Millet Meclisi'nde grup kuracak sayıda milletvekilliği kazanan partiler arasında, seçimlerde aldıkları oy oranına göre bölüştürülecekti.

1982 Anayasası'nın da ilk metninde, siyasal partilere devlet yardımına ilişkin herhangi bir düzenleme yoktu. Ne var ki, 1982'den sonra da, 1961'den sonra yaşanan sürece benzer bir süreç yaşandı. 648 sayılı yasanın yerine kabul edilen 22.4.1983 günlü, 2820 sayılı Siyasal Partiler Yasası'nın ilk metninde siyasal partilere devlet yardımı öngörülmemişti. Ancak bu durum çok kısa sürede değişti. Ertesi yıl, 1984'te kabul edilen 3032 sayılı yasayla, siyasal partilere devlet yardımı yeniden yürürlüğe girdi. Bu yasayla, 1802 sayılı yasanın (1974), yardım toplamının genel bütçe gelirlerinin beş binde biri olması kuralı yine benimsendi. Yardım %10 barajını aşan partilere övgülenecek ve bölüşüm milletvekili sayısına göre gerçekleştirilecekti. Devlet yardımına ilişkin olarak 2820 sayılı Siyasal Partiler Yasası'nda yapılan bu ilk düzenlemeyi, ilerleyen yıllarda, aynı yasada, aynı konuda, daha dokuz değişiklik izledi: 3349 (1987), 3470 (1988), 3673 (1990), 3765 (1991), 3789 (1992), 4445 (1999), 4748 (2002), 4778 (2003), 5341 (2005). Bu yasaların ikincisinden (3470) itibaren, yardım alabilmek için kazanılması gereken en düşük oy oranı % 7'ye indirildi. Üçüncü yasadan (3673) başlayarak, önce en az on milletvekili, beşinci yasadan (3789) sonra ise, en az üç milletvekili bulunan partilere de, seçimlere girecek ölçüde örgütlenmiş olma koşuluyla, devlet yardımı yapılması kuralı benimsendi. Ne var ki, 2005 yılında kabul edilen 5341 sayılı yasayla bu uygulamadan vazgeçildi. Böylece, son milletvekili genel seçimlerinde geçerli oyların en az % 7'sini almış olmak, devlet yardımını hak etmek için genel kural durumuna geldi. Öte yandan, daha 1987'de kabul edilen 3349 sayılı yasadan başlayarak, toplam devlet yardımı için öngörülen genel bütçe gelirlerinin beş binde bir oranı, aşılmaya başlandı. İzleyen yıl kabul edilen 3470 sayılı yasa ile beş binde bir oranı yıllık yardımlar için korunurken, bu yardımın, milletvekili genel seçimi yapılan yıllar için üç katına, yerel yönetimler genel seçimi yapılan yıllar için ise iki katına (her iki genel seçim aynı yılda yapılıyorsa, toplam üç katına) çıkarılması öngörüldü.¹

23.7.1995'te, 4121 sayılı yasayla gerçekleştirilen anayasa değişikliği ile siyasal partilere devlet yardımı yapılması, yeniden anayasal dayanağa ka-

¹ Devlet yardımına ilişkin olarak 1992 yılı, ayrıksı ve ilginç bir düzenlemeye konu oldu. 1992 mali yılına ilişkin olarak çıkarılan 3765 (1991) ve 3790 (1992) sayılı bütçe yasalarıyla, seçim yılı olmamasına karşın, 1992 yılında devlet yardımının iki katına çıkarılması, o yıl için genel bütçe gelirlerinin beş binde ikisinin partilere devlet yardımı olarak verilmesi kararlaştırıldı (VÜKSEL, 2007: 95-6).

vuştu. Ancak yasal durumun değişkenliğini göz önünde bulunduran yasa koyucu, esnek bir anayasal düzenleme getirmeyi yeğledi. 68. maddenin yeni son fıkrasına göre, devlet siyasal partilere “yeterli düzeyde” ve “hakça” bir yardım yapacaktı. Yardımın miktarı ve nasıl dağıtılacağı ise yasayla belirlenecekti. Yukarıda da belirtildiği gibi, devlet yardımına hak kazanabilmek için bugün geçerli olan temel kural, son milletvekili genel seçiminde en az % 7 oranında oy almaktır. Bu sınır içinde, alınan oy, yardım oranını da belirlemektedir. Toplam yardım miktarı, sıradan yıllar için genel bütçe gelirlerinin beş binde biri, genel seçim yıllarında ise, milletvekili ya da yerel yönetim seçimi olmasına göre, bunun üç ya da iki katıdır.

Siyasal partilerin devlet yardımından yoksun bırakılması, ilk kez, 3.10.2001 günlü, 4709 sayılı anayasa değişikliği ile anayasal dayanağa kavuşmuştur. Anayasa'nın 69. maddesinde yapılan bu yeni düzenlemeyle, dava konusu fiillerin ağırlığına göre, Anayasa Mahkemesi, bir partiyi kapatma yerine, onu devlet yardımından kısmen ya da tamamen yoksun bırakabilecektir. 26.3.2002 günlü, 4748 sayılı yasa ile siyasal partiler yasasında, bu anayasa değişikliğine koşut değişiklikler yapılmıştır. Buna göre, 101. maddede sayılan kapatma nedenlerinin bir bölümüne dayanarak, artık Anayasa Mahkemesi, kapatma yerine, devlet yardımından yoksun bırakma cezası verebilecektir. 104. maddede sayılan yasaklara aykırı fiillerin işlenmesi durumunda da, ilgili partiye verdiği ihtar uyuşmaması karşısında, Anayasa Mahkemesi, yine devlet yardımından kısmen ya da tamamen yoksun bırakma cezası verebilecektir.

I. DEVLET YARDIMININ VARLIğI

Siyasal partilere para ya da hizmet sunumu biçiminde yapılan kamu yardımlarına ilişkin olarak, şimdiye dek dokuz Anayasa Mahkemesi kararı verilmiştir. Bunlardan üçünde, siyasal partilere devletin akçal yardımının ilke olarak kabul edilebilir olup olmadığı tartışılmıştır. Birinde ise, kararda bu konuya değinilmemekle birlikte, iki karşıoyda, devlet yardımının ilke olarak anayasaya aykırılığı, karşıoy gerekçesi olarak kullanılmıştır.

Anayasa Mahkemesi'nin ilk kararı (K.1969/14), Türkiye İşçi Partisi Millet Meclisi Grubunun, 22.2.1968 günlü, 1017 sayılı yasaya karşı açtığı iptal davası dolayısıyla verilmiştir. Davacı parti grubunun anayasanın eşitlik ilkesine aykırı bir düzenleme yapıldığı savını değerlendirebilmek için, Anayasa Mahkemesi, önce siyasal partilere devlet yardımı yapılmasının anayasaya uygun olup olmadığını tartışmıştır. Mahkeme şöyle bir usdüzeni (mantık) kurmuştur: Devlet yardımının kaynağı vergi gelirleridir. Vergi ise, ancak kamu giderlerinin karşılanması için alınabilir. Öyleyse, öncelikle

partilere devlet yardımının bir “kamu gideri” sayılıp sayılmayacağı saptanmalıdır. Bunu yapabilmek için de, siyasal partilerin nasıl birer kuruluş olduğu ve işlevlerinin ne olduğu belirlenmelidir. Siyasal partiler, devlet organı ya da kamu kuruluşu değildir. Ancak anayasada bunlar için öngörölmüş düzenlemelere bakılırsa, bunların sıradan bir dernek olarak kabul edilemeyeceği de açıktır. Çok partili siyasal düzenin yaşatılması, bu düzenin vazgeçilmez öğeleri olan siyasal partilerin gelişebilmesine bağlıdır. Siyasal partiler halkın devlet yönetimine katılmasının başlıca araçlarıdır. Demokrasiye işlerlik kazandıran bu araçların kamu yararına çalışan kuruluşlar olduğu kuşkusuzdur. Çalışmalarını üyelerinin katkılarıyla yürütemeyen siyasal partilerin, birtakım güçlü çevrelerin baskısı altına girip soysuzlaşması tehlikesi vardır. Bu bakımdan, siyasal partileri bu tehlikeden korumak ve demokratik işlevlerini yerine getirebilmelerine olanak vermek için devletin bunlara para yardımı yapması anayasaya aykırı görülemez. Böyle bir yardım kamu gideri niteliğini taşır.

Anayasa Mahkemesi, bu kararı 7'ye karşı 8 oyla almıştır. Azınlıkta kalanlar ise, devlet yardımına karşı şöyle bir gerekçeye dayanmışlardır: Anayasa partilerin serbestçe kurulup çalışmasını öngörmektedir. Partilerin demokratik işlevlerini yerine getirebilmeleri buna bağlıdır. Devlet yardımı ise, partileri devlete bağımlı kılar. Demokrasinin özü, halkın istencinin devlete yansıtılmasıdır. Siyasal partilere devlet yardımı, bu ilişkiyi tersine çevirip devlet istencinin halka dayatılmasına yol açabilir. Bu durum, demokrasi için, özel güç çevrelerinin etkisi altına düşmenin yol açabileceğinden çok daha büyük bir tehlike yaratır. Demokratik devlet için siyasal partiler ne denli vazgeçilmez ise, sosyal devlet için sendikalar da o denli vazgeçilmezdir. Bu vazgeçilmezliklerden yola çıkılarak, bütün partilerin ya da bütün sendikaların kamu hizmeti yaptıkları ya da kamu yararına çalıştıkları sonucuna varılamaz. Kaldı ki, bütün partilerin kamu yararına çalışan kuruluşlar olarak nitelenmesi açıkça yanlıştır. Bu nitelendirme doğru olsaydı, kimi durumlarda partilerin kapatılabileceğini öngören anayasa hükmü anlamsız olurdu. Öyleyse, partiler devlet yardımını kamu gideri saymak olanaksızdır. Durum böyle olunca da, vergi gelirlerinin bir bölümünü partilere aktarmak anayasaya açıkça aykırıdır.

Anayasa Mahkemesi'nin ikinci kararı (K.1971/13), Birlik Partisi'nin, 2.2.1970 günlü, 1219 sayılı yasaya karşı açtığı iptal davası dolayısıyla verilmiştir. Önceki davada olduğu gibi, bu davada da, davacı parti, siyasal partilerin bir bölümünün devlet yardımından yararlandırılmamasının eşitlik ilkesine aykırı olduğunu savlamıştır. Bu sav karşısında, Anayasa Mahkemesi, siyasal partilere devlet yardımı yapılmasını, bir kez daha ilke olarak de-

ğerlendirme gereğini duymuştur. Ancak bu kez, 5'e karşı 10 oyla, karar ilkinin tam aksi yönde çıkmıştır. Bunun sonucunda, önceki kararda azınlıkta kalanların görüşleri, iptal kararının gerekçesi olmuştur. Bu kez azınlıkta kalan üyeler ise, karşıoylarını, bir önceki karardaki çoğunluğun gerekçelerine dayandırmışlardır.

Anayasa Mahkemesi'nin üçüncü kararı (K.1989/29), Sosyaldemokrat Halkçı Parti TBMM Grubunun, 7.8.1988 günlü, 3470 sayılı yasaya karşı açtığı iptal davası dolayısıyla verilmiştir. 3'e karşı 8 oyla alınan bu kararda, Anayasa Mahkemesi, esas olarak, bu konudaki ilk kararında söylediklerini yinelemiştir. Özetle: Siyasal partiler, demokratik siyasal yaşamın sürdürülmesi için vazgeçilmez kuruluşlardır. Bu bakımdan, çalışmalarında kamu yararı vardır. Bunlara devlet yardım etmezse, özel çıkarların baskısı altına düşüp yozlaşabilirler. Öte yandan, 1982 Anayasası, siyasal partilere yardım veremeyecek kuruluşları saymış, ancak devleti bunların arasına katmamıştır. Dolayısıyla, devlet yardımı anayasaya aykırı değildir.

Karara karşı olanlar, eski kanıtları yinelemenin yanı sıra, Anayasa Mahkemesi'nin devlet yardımını ilke olarak anayasaya aykırı bulan kararını (K.1971/13) anımsatmışlar, yeni anayasa hazırlanırken devlet yardımının öngörülmemiş olmasını, kurucu erkin Anayasa Mahkemesi'nin bu görüşüne bağlı kaldığının göstergesi saymışlardır. Bu yaklaşıma göre, devlet yardımı anayasada açıkça düzenlenmedikçe, böyle bir yardım anayasayla bağdaşmaz.

Siyasal partilere devlet yardımı, şimdiye dek, yalnızca yukarıda değinilen üç Anayasa mahkemesi kararında tartışılmıştır. Ancak, konuya karşıoylarda değinilen ve yukarıdaki üçüncü karardan önce verilen bir başka karar daha vardır (K.1988/1). Karara konu olan iptal davasını, Sosyaldemokrat Halkçı Parti TBMM Grubu, 9.4.1987 günlü, 3349 sayılı yasaya karşı açmıştır. Gerekçe, partilere yapılacak devlet yardımına ilişkin geçici düzenlemede, belli bir tarihte grubu bulunan partilere ayrıcalık tanınmış olmasıdır. Anayasa Mahkemesi bu savı reddetmiş, ayrıca davacı parti devlet yardımına ilke olarak karşı çıkmadığı için, konuyu ilke açısından tartışmaya yanaşmamıştır.

Karşıoylarda ise, Anayasa Mahkemesi'nin davacının gerekçesiyle bağlı olmadığı anımsatılmış ve iptali istenen düzenlemenin, önce ilke açısından tartışılması gerektiği savunulmuştur. Bu görüşte olanlar, karşıoylarını yazarken, siyasal partilere devlet yardımı verilmesinin niye anayasaya aykırı bulduklarını bir kez daha anlatmışlardır. Bu savunmalarda genellikle yukarıda özetlenen kanıtlar yinelenmektedir.

Devletin siyasal partilere yardımını ilke olarak değerlendirirken, konuyu iki ayrı düzlemde ele almak gerekir. Bunlardan biri seçimler, öteki ise, seçimler dışındaki parti çalışmalarınıdır. Seçimler konusunda, demokratik ülkelerde iki karşıt eğilim dikkat çekmektedir. Bu eğilimlerden birine göre, demokrasi, seçmen oylarının dengesiz bir biçimde etkilenmesini önlemek için, seçim harcamalarının sınırlanmasını gerektirir. Örneğin İngiltere, bu amaçla, 1983'te kabul edilen *Representation of the People Act* (Halkın Temsili Yasası) ile adayların seçimlerde harcayabilecekleri parayı seçimin türüne göre sınırlayan çok ayrıntılı düzenlemeler kabul etmiştir (TEZİÇ, 2003: 322). Bu yasada kabul edilen harcama sınırlarında zaman zaman değişiklikler yapılmaktadır. Ayrıca, 2000 yılında çıkarılan *Political Parties, Elections and Referendums Act* (Siyasal Partiler, Seçimler ve Halkoylamaları Yasası) ile, yalnızca adayların değil, siyasal partilerin de ulusal çapta kendilerini tanıtmak için yapabilecekleri harcamalara, ilk kez bir sınır getirilmiştir (EROĞUL, 2008: 62). Bir başka örnek Fransa'dır. Bu ülkede, cumhurbaşkanı seçimleri için yapılabilecek harcamalarda, adayların aşamayacakları üst sınırlar belirlenmiştir (EROĞUL, 2008: 175). ABD'de, aynı kaygıyla, 1971'de *Federal Campaign Act* (Federal Seçim Diziçabaları Yasası) çıkarılmış, bu yasada 1974'te yapılan bir değişiklik, adayların kendi malvarlıklarından yapabilecekleri harcamalara bile bir üst sınır konmuştur (EROĞUL, 2008: 138). Gerçi bu son düzenlemeyi, Yüce Mahkeme, 1976'da verdiği bir kararla anayasaya aykırı bulmuştur. Ancak, ABD'de de, seçim harcamalarını denetime alma çabaları sıkı bir biçimde sürdürülmektedir. Ne var ki, demokratik ülkelerde bunun tam karşıtı bir eğilim de görülmektedir. Fransa'da devlet, cumhurbaşkanı seçimlerinde belli bir başarı kazanmış olan adayların harcamalarının bir bölümünü karşılamaktadır. Bu eğilim, ABD'de 1974'te gerçekleştirilen yasa değişikliğinde de görülmektedir. Örneğin, başkan ve başkan yardımcısı adaylarını belirleyen kurultay harcamalarını artık devlet karşıyor. Ayrıca, önseçimlerde aldıkları oylara göre adaylara belli bir miktarda kamu parası aktarılıyor. Federal düzeydeki bu katkılara ek olarak, federe devletlerde de, sınırlama ya da devlet desteği öngören çok çeşitli düzenlemeler var. Özetle, seçim harcamalarına ilişkin olarak demokratik devletlerde yapılanlara bakıldığında, şu iki karşıt kaygıyı birlikte karşılayacak düzenlemelerin demokrasinin gereği olduğu anlaşılıyor: Bir yandan, para gücüyle seçimin saptırılması engellenmeli;² öte yandan da, yalnızca

² Maddi yardımla seçim sonuçlarını etkileme çabalarının çarpıcı bir örneği, Türkiye'de yapılan 29 Mart 2009 yerel yönetimler genel seçimi sırasında görüldü. Yüksek Seçim Kurulu, Tunceli Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı aracılığıyla seçimden önce halka beyaz eşya dağıtılmasını, oybirliğiyle aldığı bir kararda şöyle değerlendirdi:

parasızlık nedeniyle kimi adayların seçim yarışından dışlanmasına izin verilmemeli.³

Partilere devlet yardımının söz konusu olduğu ikinci düzlem, partilere seçimler dışındaki çalışmalarını için yapılan devlet yardımlarıdır. Demokrasi açısından, bu konu daha da tartışmalıdır. Konunun ne denli duraksamaya yol açtığı, Anayasa Mahkemesi'nin bu konuda birbiriyle çelişen üç karar almış olmasından da bellidir. Yukarıda belirtildiği gibi, Anayasa Mahkemesi, önce devlet yardımını anayasaya aykırı bulmamış (K.1969/14), sonra bulmuş (K.1971/13), sonra yine ilk görüşüne dönmüştür (K.1989/29). Aynı yalpalama, Almanya'da da yaşanmıştır. 1966'da Federal Anayasa Mahkemesi, devlet yardımının yalnızca seçim için yapılabileceğini kararlaştırmışken 1992'de içtihat değiştirmiş, seçim dışında kalan parti çalışmalarına da devletin akçalı destek verebileceğini kabul etmiştir (SAĞLAM, 1999: 48-9). İtalya'da, 1974'te çıkarılan bir yasa ile devletin partilere hem seçimlerde hem de seçim dışında destek sağlaması kabul edilmişken, 1993'te yapılan halkoğlamasında, seçim dışındaki yardımlar kaldırılmıştır (TEZİÇ, 2003: 322). Bu gelgitlerin ana nedeni, partilere bir ölçüde devlet yardımı sağlanmasının genellikle demokrasinin gereği olarak görülmesine karşılık, uygulamada bu yardımın çok kez kamu yararı gözetilmeden düzenlenmesi ve kullanılmasıdır.⁴ Yukarıda, 1961 Anayasası döneminde yapılan kimi yardım düzenlemelerinin, parti adı da belirtilerek, nasıl bir kayırmaclığa yol açtığı gösterilmiştir. TANÖR'ün de söylediği gibi, düzenlemelerin ister istemez yasa konusu olması, yardım kurallarında kimi partileri kayırma, kimilerini ise engelleme amacının güdülmesine yol açmaktadır (1994: 131). Dahası, kimi durumlarda, çok nesnel görünen düzenlemeler bile, kamu yararıyla çelişen sonuçlar verebilmektedir. Örneğin, 1999 milletvekili genel seçiminde aldığı oy oranına dayanılarak, 2002 seçimleri için Demokratik Sol Parti'ye 29 trilyon (bugünkü parayla, 29 milyon) TL'ye yakın devlet yardımı yapıl-

³ "Bu yardımların, seçmen oyunu etkilemeye yönelik olduğu ve Anayasa'nın 67. maddesinde öngörülen, seçimlerin serbestliği ve eşitliği ilkelerine uygun düşmediği açıktır." *Hürriyet* (internet sayfası), 11 Şubat 2009. Ne var ki, Yüksek Seçim Kurulu'nun bu kararı hiçbir sonuç doğurmamış, "seçim yardımları" hem Tunceli'de, hem de başka yerlerde yoğun bir biçimde sürdürülmüştür.

³ Bu kaygıyla, örneğin Federal Almanya'da, Avrupa ve Federal Meclis seçimlerinde yalnızca %0,5 oy alan partilere bile devlet, seçim harcaması yardımı yapıyor (SAĞLAM, 1999: 49).

⁴ Konunun ne gibi duraksamalara yol açtığına tanıtı (delili), bu konuda değerli bir kitap yazan bir yazarın, kitabın 1967'deki ilk baskısında partilere devlet yardımını savunmuşken, 1985'teki ikinci baskısında, tam aksi görüşü savunmasıdır (PERİNÇEK, 1985: 179-80).

mıştır (YÜKSEL, 2007: 175). Ne var ki, iki seçim arasında bu partinin oyu, % 22,19'dan % 1,22'ye düşmüştür. Böylece, çok nesnel görünen bir yardım kuralının sonucu, genel seçimi ancak dokuzuncu sırada bitirebilen ve aldığı oy geçerli oyların % 2'sine bile ulaşamayan bir siyasal partiye görece en büyük devlet yardımının yapılması olmuştur. Bu türden bir uygulamanın kamu yararı ile bağdaşmayacağı açıktır. Bir başka sorun da, özellikle Türkiye'de siyasal partilere yapılan devlet yardımının aşırı bir hızla artmasıdır. Gerçekten de, milletvekili genel seçimi yapılan 2002 yılında partilere toplam 81 trilyon (bugünkü parayla, 81 milyon) ödenmişken, bir sonraki milletvekili genel seçiminin yapıldığı 2007 yılında, bu yardım dört katına çıkarılarak, partilere toplam 324,7 milyon lira aktarılmıştır. Üstelik yardıma hak kazanmak için konmuş olan % 7 oranı, yerleşik partiler karşısında yeni seçenelerin gelişmesini son derece güçleştirmektedir.

Devletin siyasal partilere hem seçimler hem de seçim dışı çalışmalar için bir ölçüde yardımda bulunması, ilke olarak demokrasiye aykırı olmadığı gibi, aksine, demokratik yaşamın gelişmesi için gereklidir de. Ancak, deneyimler göstermiştir ki, bu yardımın demokratik gelişmeye gerçekten destek olabilmesi, birtakım koşullara kesinlikle uyulmasını kaçınılmaz kılmaktadır. Bu koşullar şöyle sıralanabilir: 1) Parti hesaplarında tam bir saydamlık gerçekleştirilmelidir. Bunun için, hem (yasanın belirleyeceği) seçimlerde aday olanların hem de siyasal partilerin hesapları, yasayla belirlenecek sayışım (muhasabe) kurallarına uygun olarak saymanlarca tutulmalı,⁵ hesaplar kamuya açık olmalı, bunların denetimi bağımsız bir ulusal kuruluş gerçekleştirilmeli, değerlendirme raporları ile uygulanan yasal yaptırımlar kamuya duyurulmalıdır. 2) Parti gelir ve giderleri yasayla açık seçik bir biçimde tanımlanmalı, özellikle bağışlarla ilgili düzenlemelerde partilerin özel güç kaynaklarına bağımlı duruma düşmelerini ve aralarındaki yarışma koşullarının aşırı ölçüde dengesizleşmesini önleyecek kurallar konmalıdır. 3) Partilerin devlet yardımına bağımlı duruma gelmeleri önlenmelidir (GENÇKAYA, 2002). Bu amaçla, partilere yapılacak devlet yardımı hem toplam olarak görece düşük tutulmalı, hem de her partiye verilecek devlet yardımı o partinin kendi olanaklarıyla elde ettiği toplam geliri aşmamalıdır. 4) Yeni oluşumlara gelişme olanağı tanınmalıdır. Örneğin, il ve ilçelerin belli bir oranında örgütlenmesini tamamlamış ya da belli bir üye sayısına erişmiş ya da belli miktarda ödenti ve bağış toplayabilmiş yeni bir

⁵ Oysa şu anda, Siyasal Partiler Kanunu (md. 73), partilerin bütçelerinin, bilançolarının, gelir ve gider cetvelleri ile kesin hesaplarının nasıl düzenleneceğini, partilerin kendi iç yönetmeliklerine bırakmış durumdadır.

partie ilk genel seçimlere dek, az da olsa bir devlet yardımı yapılmalı;⁶ seçim sonuçlarına dayanan yardımlar için de eşik düşük tutulmalıdır.⁷

II. YARDIMDA UYGULANACAK ÖLÇÜTLER

1961 Anayasası döneminde, devlet yardımına hak kazanabilmek için gözetilen temel ölçüt, bir önceki milletvekili genel seçiminde, geçerli oyların en az % 5'ini almış olmasıdır. 1971'de yapılan anayasa değişikliğinden sonra, son milletvekili genel seçiminde Millet Meclisi'nde grup kuracak sayıda (en az on) milletvekilliği kazanmış olmak da, yardıma hak kazanmak için ikinci temel seçenek olarak kabul edilmiştir. Ne var ki, siyasal dalgalanmalara koşut olarak, bu ilkelere sapıldığı, seçimlere katılmamış olmakla birlikte grup kurabilmiş ya da grubunu belli tarihler arasında koruyabilmiş, ya da toplam koltuk sayısı TBMM üye tamsayısının % 5'ine ulaşmış ve ülke çapında belli bir ölçüde örgütlenebilmiş siyasal partilere de devlet yardımı yapılması kabul edilmiştir.

1982 Anayasası döneminde, devlet yardımına hak kazanabilmek için önce son milletvekili genel seçiminde geçerli oyların en az % 10'unu almış olma kuralı kabul edilmiştir. 1988'den başlayarak (3470 sayılı yasa ile) bu oran % 7'ye düşürülmüştür. Bu yeni kural bugün de yürürlüktedir. Öte yandan, tıpkı 1961 Anayasası döneminde olduğu gibi, yine siyasal dalgalanmalara göre, bu kuralların dışına çıkılabilmüş, geçici olarak, TBMM'de grubu (en az yirmi milletvekili) bulunmak, TBMM'de on milletvekili bulunmak, dahası, en az üç milletvekili olup seçimlere girme hakkını kazanan ölçüde örgütlenmiş bulunmak gibi kurallar kabul edilmiştir.

Devlet yardımının buna hak kazanan partiler arasında nasıl bölüşürüleceği de, zaman içinde değişik uygulamalara konu olmuştur. 1961 Anayasası döneminde, önce, bir siyasal partinin milletvekili genel seçiminde aldığı oy oranı hangi oy oranı dilimine giriyorsa, o dilim için öngörülmüş maktu yardımın ilgili partie verilmesi yöntemi benimsendi. 1972'de dilim yönteminden vazgeçildi, bütçenin öngördüğü toplam maktu yardımın siyasal partilere, seçimlerde kazandıkları oy oranına göre dağıtılması yöntemine

⁶ Örneğin Fransa'da, 1995'te yürürlüğe giren bir düzenlemeye göre, bir yıl içinde, en az on bin gerçek kişiden bağış toplayabilen bir partie, bağışçıların arasında en az otuz ayrı ilde yapılan çeşitli seçimlerde seçilmiş en az 500 kişi bulunması koşuluyla, devlet, destek olarak, küçük bir maktu yardımda bulunmaktadır (COLINET & DEVYS, 1995: 199).

⁷ Türkiye Barolar Birliği'nin hazırladığı anayasa önerisinde bu koşullar genellikle göz önünde tutulmuş, devlet yardımına hak kazanabilmek için son milletvekili genel seçiminde geçerli oyların en az % 3'ünü almış olma, partilere devlet yardımının eşliği olarak kabul edilmiştir (2007: 96-7).

geçildi. 1802'li sayılı yasa ile (1974'te) ise, maktu yardım esasından oranlı yardım esasına geçildi. Benimsenen yeni kurala göre, devlet her yıl, genel bütçe gelirlerinin beş binde biri oranında bir miktarı, siyasal partilere, son seçimlerde aldıkları oy oranına göre dağıtacaktır.

1982 Anayasası döneminde, önce genel kural olarak, devlet yardımının TBMM'deki koltuk sayısına göre bölüşürülmesi kabul edilmiştir. Bu arada, birtakım ayrıksı düzenlemelerle, belli sayıda milletvekili kazanmış partilere, en düşük düzeyde yardım alan partinin aldığı yardım kadar ya da kimi durumlarda, bu yardımın dörtte biri kadar devlet yardımı yapılması yoluna gidildi. 1999'da kabul edilen 4445 sayılı yasa ise, bölüşümün temel kuralını değiştirmiş, yardımın partiler arasında, kazandıkları koltuk sayısına göre değil, seçimlerde aldıkları oy oranına göre paylaştırılması kuralını benimsemiştir.

Siyasal partilere devlet yardımında uygulanacak ölçütler konusunda, şimdiki Anayasa Mahkemesi beş karar vermiştir:

Anayasa Mahkemesi'nin bu konudaki ilk kararına (K.1969/14), yukarıda, devlet yardımının ilke olarak anayasaya uygun olup olmadığı konusu irdelenirken değinilmiştir. Yukarıda belirtildiği gibi, bu kararında Anayasa Mahkemesi, devlet yardımını ilke olarak anayasaya aykırı bulmamıştır. Ancak, kararın hangi ölçütlere göre dağıtılacağı konusunda, Anayasa Mahkemesi, dava konusu olan 1017 sayılı yasayı, 5'e karşı 10 oyla, anayasaya aykırı bularak iptal etmiştir. 1017 sayılı yasaya göre, son milletvekili genel seçiminde oyların % 5'ini kazanmış partilerle, bu seçimlere girmemiş olmakla birlikte, TBMM üye tamsayısının en az %5'i kadar üyeye sahip olup il ile ilçe merkezlerinin en az üçte birinde örgütlenmiş bulunan partiler yardıma hak kazanıyordu. Çoğunluğun iptal gerekçesine göre, "Devletçe yardım, bir zorunluluğun sonucu ise bu zorunluluk siyasal partilerin bir bölümü bakımından değil tümü bakımından var demektir." Ayrıca, çoğunluğa göre, devlet yardımının harcama biçimi ve yerlerinin yasada belirlenmemiş olması, ikinci bir anayasa aykırılık nedenidir. Çünkü bu durumda, yardım paralarının kamu yararına olmayan işlerde harcanması olasılığı vardır. Bu tür harcamaların devlet yardımından ödenmesinin, vergilerin ancak kamu giderlerini karşılamak için alınabileceğine ilişkin anayasal kurala aykırı düşeceği açıktır. Azınlıkta kalanlara göre ise, devlet yardımının anayasaya aykırı olmadığı saptamasından, bu yardımın ayrıksız bütün partilere yapılması gerektiği sonucu çıkarılamaz. Siyasal parti olma işlevini gerçekleştiremeyen, halk istencini devlet yönetimine taşımada hiçbir varlık gösteremeyen, yalnızca bir ad olarak kalmış partilere devletin yardım etme-

si savunulamaz. Anayasa, iktidarda ya da muhalefette bulunan siyasal partileri, demokratik siyasal yaşamın vazgeçilmez ögeleri olarak nitelemiştir. "Bir partinin iktidar veya muhalefette bulunduğuun belirmesi için seçime girmesi, parlamentoda sandalye kazanması gerekir." Anayasa, meclislerin başkanlık divanlarının oluşumunu, partilerin meclislerin bütün çalışmalarına katılımını, parti gruplarının gücüne bağlamıştır. Anayasa Mahkemesi'nde iptal davası açma hakkı da, ilgili partinin TBMM'de temsilcisi bulunmasına ya da genel seçimde aldığı sonuca bağlanmıştır. "Bu maddeler, partiler arasında eşitlik diye bir ilke olmayacağıının delilidirler." Yasaların gereklerine uydukları sürece, ayırım gözetmeden bütün partilerin devletçe korunması başka, devlet bütçesinden partilere yardım yapılması başka bir konudur. Böyle bir yardım, ancak belli bir demokratik işlevi gerçekleştirebilen partilere yapılabilir. Öte yandan, partilerin hangi harcamasının, doğrudan ya da dolaylı olarak, kamu yararına olup olmadığını yasayla belirlemek son derece güçtür. Bu konuyu, demokratik yaşamın siyasal denetimine ve Anayasa Mahkemesi'nin partiler üzerindeki akçal denetimine bırakmak daha doğrudur.

Anayasa Mahkemesi bu konudaki ikinci kararını (K. 1988/1), Sosyaldemokrat Halkçı Parti TBMM Grubu'nun, 9.4.1987 günlü, 3349 sayılı yasaya karşı açtığı iptal davası dolayısıyla vermiştir. Bu karara da yukarıda, devlet yardımının ilke olarak anayasaya aykırı olduğunu savunan karşıoyları yönünden değinilmiştir. Davaya konu olan yasal düzenleme ile Siyasal Partiler Yasası'nın geçici 11. maddesine yeni fıkralar eklenerek, devlet yardımının, yasanın kabul edildiği tarihte TBMM'de grubu bulunan partilere özgülenmesi ve ilk milletvekili genel seçimleri için devlet yardımının üç kata çıkarılması öngörülmekteydi. Davacı partinin savına göre, bu düzenleme ile, yasanın çıktığı tarihten sonra grup kurabilecek partiler devlet yardımından yoksun bırakıldığından, bu düzenleme eşitlik ilkesine aykırıydı. Anayasa Mahkemesi bu savı 3'e karşı 8 oyla reddetti. Çoğunluğa göre, devlet yardımından yararlanabilmek için TBMM'de grubu bulunmak, bütün partiler için geçerli bir kural olarak konduğuna göre, bu kuralla ayırmacılık yapıldığı söylenemezdi. Öte yandan, anayasada, bütün siyasal partilere, ayırım yapılmadan devlet yardımı yapılmasını öngören bir kural da yoktur. "Siyasî partilerin, demokratik siyasî hayatın vazgeçilmez unsurları sayılmış olmaları, herhalde ülkede kurulmuş siyasî partilerin Devlet yardımından pay almalarının haklı nedeni olamaz."⁸ Karara katılmayan üyeler-

⁸ Görüldüğü gibi burada çoğunluk, bir önceki karardaki azınlığın görüşünü neredeyse sözcüğü sözcüğüne yinlemektedir.

den biri, karşıoyunu, eşitlik ilkesinin çiğnenmiş olmasına bağlamıştır. Bu görüşe göre, devlet yardımına ve ilk milletvekili genel seçiminde bu yardımın üç katına hak kazanmanın, 3349 sayılı yasanın kabul edildiği ya da yürürlüğe girdiği tarihte TBMM'de grubu bulunma koşuluna bağlanması, daha sonra grup kurabilecek olan partilere karşı eşitsizliğe yol açabilecek bir düzenlemedir. Bu yönüyle de anayasaya aykırıdır.

Anayasa Mahkemesi bu konudaki üçüncü kararını (K.1989/29), Sosyaldemokrat Halkçı Parti TBMM Grubunun 7.8.1988 günlü, 3470 sayılı yasaya karşı açtığı iptal davası dolayısıyla vermiştir. Bu karar, aynı zamanda, Anayasa Mahkemesi'nin devlet yardımının ilke olarak anayasaya aykırı olup olmadığını tartıştığı ve yardımı ilke olarak anayasaya aykırı bulmadığı son karardır. Bu yönüyle kararın birinci bölümüne yukarıda değinilmiştir. Kararın ikinci bölümünün konusu ise, dava konusu yasanın getirdiği yeni yardım ölçütleridir. 3470 sayılı yasa, devlet yardımına hak kazanmak için daha önce geçerli olan % 10 eşliğini % 7'ye düşürmüştür. Yeni düzenlemeye göre, son milletvekili genel seçiminde geçerli oyların en az % 7'sini alan siyasal partilere de devlet yardımı yapılacaktır. Bu durumdaki her parti, % 10'luk baraja (ve o tarihte geçerli olan koltuk sayısı esasına) göre en az yardım alan partinin aldığı yardım ile genel seçimlerde kazandığı oy esas alınarak, genel seçimde kazandığı oy oranına göre yardım alacaktı. Bu yardım 350 milyon TL'den az olamayacaktı. Barajı aşan partiler için öngörüldüğü gibi, en az % 7 oranında oy kazanan partilere de, devlet yardımı, milletvekili genel seçimi olan yıllarda üç kat, yerel yönetimler genel seçimi olan yıllarda iki kat, her iki seçimin yapıldığı yıllarda ise üç kat olarak ödenecekti. Davacı parti, % 10'luk barajı aşan partiler için kazanılan koltuk sayısına göre paylaşım öngörülürken, en az % 7 kazanmış partiler için, daha önce koltuk sayısına göre hesaplanmış bulunan en düşük yardım miktarının esas alınmasını, bu durumdaki her partinin alacağı yardım miktarının da karşılaştırmalı oy oranına göre hesaplanmasını; devlet yardımını değişik ölçütlerle bağlayan ve böylece partiler arasında yeni eşitsizliklere yol açan düzenlemeler oldukları savıyla iptalini istiyordu. Anayasa Mahkemesi, 3'e karşı 8 oyla, bu istemi reddetti. Çoğunluğa göre, daha yüksek oranda oy alarak halkın yönetimde temsilinde daha etkili olan partilere daha büyük miktarda devlet yardımı verilmesi, bunların demokratik devletin gerçekleşmesinde oynadıkları rolün gereği idi. Kaldı ki, her parti daha çok çalışıp seçimlerde oy oranını artırma olanağına sahipti. Bu bakımdan, devlet yardımı için getirilen ek ölçütlerde anayasaya aykırılık yoktu. Azınlıkta kalanlar ise, karşı görüşlerini, yardımın ölçütlerinden çok, siyasal partilere devlet yardımının ilke olarak anayasaya aykırı olduğu görüşüne dayandırmışlardır. Bu doğ-

rultuda geliştirilen kanıtlar yukarıda özetlendiğinden, bunları burada yinelemeye gerek yok. Ancak, bir karşıoyda, düzenlemenin eşitliğe de aykırı düştüğünü, partiler arasında eşitliğin ise demokrasinin temeli olduğunu belirten şöyle bir görüş var: “Siyasal partilerin, iktidar olma yarışını eşit koşullar ve olanaklarla sürdürmesini demokrasinin tanımı zorunlu kılmaktadır.”

Anayasa Mahkemesi bu konudaki dördüncü kararını (K.2007/75), Ankara 15. İdare Mahkemesi'nin yaptığı anayasaya aykırılık itirazı üzerine almıştır. İdare Mahkemesi, Siyasal Partiler Yasası'nın geçici 16. maddesini yürürlükten kaldıran 29.4.2005 günlü, 5341 sayılı yasanın anayasaya aykırı olduğunu ileri sürmüştür. İptali istenen yasanın yürürlükten kaldırdığı geçici 16. madde, daha önce 3673 ve 3789 sayılı yasalarla düzenlenmişti ve genel seçimlere katılacak biçimde örgütlenip TBMM'de, ilk yasaya göre en az on, ikinci yasaya göre ise en az üç milletvekili bulunan siyasal partilere de, belli miktarda devlet yardımı yapılmasını öngörüyordu. Bu geçici maddenin kaldırılmasıyla, devlet yardımına hak kazanabilmek için artık yalnızca milletvekili genel seçiminde geçerli oyların en az % 7'sini almış olma kuralı tek kural durumuna geldi. İtiraz yoluna başvuran mahkemeye göre, devlet yardımının bu ölçüde sınırlanması, 1995'te Anayasa'nın 68. maddesine eklenen ve devletin partilere yeterli düzeyde ve hakça yardım etmesini öngören yeni düzenlemeye aykırıydı. Anayasa Mahkemesi, 5'e karşı 6 oyla, anayasaya aykırılık savını reddetti. Çoğunluğa göre, devlet yardımının seçimlerde gücünü gösteren partilere özgülenmesi, yasa koyucunun takdiri içindeydi. Bu bakımdan, bir zamanlar kamu yararı görülerek genişletilmiş olan devlet yardımı sınırlarının şimdi daraltılmasında anayasaya aykırılık yoktu. Azınlıkta kalanlar ise, yasa koyucuya bu denli geniş bir takdir alanı bırakamayacağı görüşündeydiler. Üç üyenin imzasını taşıyan bir karşıoyda, bu konuda şöyle deniyor: “‘Hakça’ sözcüğünün ‘büyük ve güçlü olana çok, küçük ve güçsüz olana hiç’ yardım şeklinde kabulü olanaksızdır.”

Anayasa Mahkemesi'nin bu konudaki beşinci kararı (K.2008/167), Ankara 5. İdare Mahkemesi'nin yaptığı anayasaya aykırılık itirazı üzerine alınmıştır. İdare Mahkemesi, 22.4.1983 günlü, 2820 sayılı Siyasal Partiler Yasası'nın, devlet yardımını milletvekili genel seçimlerinde geçerli oyların en az %7'sini alan partilere özgüleyen Ek 1. maddesinin anayasaya aykırı olduğunu ileri sürmüştür. Mahkemenin savına göre, bu Ek 1. madde, 1995'te yapılan anayasa değişikliği ile 68. maddeye eklenen ve devletin siyasal partilere yeterli düzeyde ve hakça yardım yapmasını gerektiren düzenlemeye aykırıdır. Bir önceki kararda olduğu gibi, Anayasa Mahkemesi, anayasaya

aykırılık itirazını, 5'e karşı 6 oyla reddetmiştir. Çoğunluğa göre, siyasal partilerin en önemli demokratik işlevi, seçmen istencini devlet yönetimine yansıtmaktır. Dolayısıyla, görel olarak daha yüksek oranda oy alan partilere devlet yardımı yapılması, ötekilerin ise bu yardımdan yoksun bırakılması, “yeterli düzeyde” ve “hakça” hükümlerine ilişkin olarak yasa koyucunun sahip olduğu takdir hakkının sınırları içindedir. Yasa koyucunun takdirini başka biçimde de kullanabileceği kuşkusuzdur. Ancak, itiraz konusu yasal düzenlemenin anayasaya aykırı olduğu söylenemez. Azınlıkta kalanlar ise, genel olarak önceki kararda savundukları görüşleri yinelemişlerdir. Çoğunluğa karşı çıkanların ortak görüşü, devlet yardımı için konmuş bulunan % 7 oy oranının, hukuk devletinin gereği olan ölçülülük ilkesiyle bağdaşmadığı, demokratik yaşamın gereklerine de ters düştüğüdür.

Devletin siyasal partilere sağladığı yardımda uyulacak ölçütler konusu değerlendirilirken, devlet yardımının ilke olarak değerlendirildiği bir önceki altbaşlıkta ulaşılan sonuçlar anımsanmalıdır. Bu sonuçlardan özellikle ikisi, buradaki tartışma açısından önemlidir. Birinci nokta, devlet yardımının toplam miktarıdır. Bu yardımın bugün ulaştığı aşırı düzey, hem yardım alan partileri bu yardıma bağımlı duruma getirmekte, hem de yardım alanlara, yardım alamayanlar karşısında ölçsüz bir üstünlük sağlamaktadır. Örneğin, 29 Mart 2009 yerel yönetimler genel seçiminde toplam 19 parti yarışmışken, bunların yalnızca 3'üne devlet yardımı yapılmıştır.⁹ Üstelik de bu yardım ölçsüz düzeyde olduğundan, seçim yarışında eşitlik ilkesi açıkça çiğnenmiştir. Devlet hazinesinden yenilerde ya da daha önce beslenen partiler karşısında, öteki partiler, halka vermeye çalıştıkları düşünsel iletilerin değeri ne olursa olsun, seçim yarışına çok daha geriden başlama durumunda kalmışlardır. Bu son seçimde, güçlü devlet partileri ile güçsüz halk partileri arasında eşitsiz bir yarış yaşanmıştır. Bu durum, demokratik yaşamın gelişmesine elverişli değildir.

Üzerinde durulması gereken ikinci nokta, ölçülü olması gereken bu yardımın hangi partilere verileceğidir. Öncelikle şunu belirtmek gerekir ki, yardımın milletvekili sayısına göre dağıtılması kuralı, iki açıdan sakıncalıdır. Bir kere, seçim barajının aşırı yüksekliği, milletvekili çıkarabilmiş partilerle, az bir farkla da olsa barajın altında kalmış partiler arasında haksız bir ayrıma yol açmaktadır. Barajdan yararlanarak hak ettiğinden çok fazla milletvekili çıkaran partinin, salt bu nedenle, devlet yardımında da üstün duruma geçirilmesi savunulamaz. İkincisi, yardım milletvekili sayısına bağlanınca, on, dahası yalnızca üç milletvekilinin devlet yardımı almak için ye-

⁹ Tempo24 (internet sayfası), 13 Nisan 2009.

terli olduğu günlerde görüldüğü gibi (AYDIN, 2005: 261), demokratik yaşamı lekeleyen “milletvekili transferi” eğiliminin belirmesi neredeyse kaçınılmazdır. Kısacası, devlet yardımının dağıtımında milletvekili sayısının hiç hesaba katılmaması en doğrusudur.

Milletvekili sayısı bir yana bırakıldığında, geriye kalan en güçlü ölçüt, son seçimde alınan oy oranıdır. Ancak bu ölçütün, demokratik duyarlığa uygun bir biçimde uygulanması gerekir.¹⁰ Seçmenin karşısına yeni çıkmış görüşlere yaşama şansı tanınması için, yardım alma eşiğinin % 1 oranının üzerine çıkarılmaması uygun olur. Öte yandan, az önce söylendiği gibi, toplam yardım miktarı çok yüksek olmamalıdır ki, oy oranına göre yapılan dağıtımda aşırı dengesizlikler oluşmasın. Bu bakımdan, alınan oy oranı ne olursa olsun, bir partiye yapılacak devlet yardımında aşılamayacak bir tavanın öngörülmesi yerinde olur. Rekabeti zedelemenin yanı sıra, bu aşırı dengesizlikler, birinci altbaşlıkta verilen DSP örneğinde görüldüğü gibi, halkın eğilimlerini temsil yeteneğini yitirmekte olan partilerin devlet tarafından yapay olarak desteklenmesi sonucuna da yol açabilir.

Son olarak, henüz milletvekili genel seçimine girme olanağı bulamamış partilere oy oranı ölçütünün uygulanamaması, bu partileri tümüyle desteksiz bırakmanın gerekçesi olmamalıdır. Yukarıda belirtildiği gibi, bu tür partilerin ciddiyetlerini ölçmek için kullanılabilir ölçütler vardır. Örgütlenme düzeyi, üye sayısı, ödentü ve bağış miktarı gibi veriler, henüz seçime girememiş partilerin gücünü saptamada kullanılabilir nesnel ölçütler sağlar. Bu nesnel ölçütlere bakılarak belli bir ciddiyet eşiğini aşmış olan partilere de devlet yardımı verilmesi, demokratik yaşamın yenilenmesi, renklenmesi ve gelişmesi açısından büyük değer taşır.

III. DEVLETİN HİZMET SUNUMUNDA EŞİTLİK

Devletin siyasal partilere akçal yardımı Siyasal Partiler Yasası'nda düzenlenmişken, hizmet sunumu biçimindeki yardımlar, 26.4.1961 günlü, 298 sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun'da düzenlenmiştir. Bu yasaya göre, ilçe seçim kurullarının, seçimlere katılan siyasal partilere, açık toplantı (md.50), hoparlörle propaganda (md. 56), afiş asma (md. 60) yeri gösterme gibi görevleri vardır. Ancak, kamununun

¹⁰ Anayasa Mahkemesi Başkanı Haşim Kılıç da, Mahkeme'nin kuruluş yıldönümü dolayısıyla 24 Nisan 2009'da yaptığı konuşmada, devlet yardımına hak kazanabilmek için en az %7 oy oranına ulaşma gereğinin, demokratik yaşamın katılımcılığı ve hakça dağıtım ilkesiyle bağdaştırılmayacağını belirtmiş, “bu düzenlemeler demokratik katılımcılığın özünü zedeledikten değiştirilmelidir” demiştir. *Cumhuriyet*, 25 Nisan 2009.

sunduğu bu hizmetler içinde kuşkusuz en önemlisi, radyo ve televizyonla propaganda yapma olanağının sağlanmasıdır (md. 52-55). Bu alanda birçok kez yasal düzenlemeye gidilmiş, bu düzenlemeler üç Anayasa Mahkemesi kararına konu olmuştur.

Anayasa Mahkemesi'nin bu konudaki birinci kararı (K.1987/11), Sosyaldemokrat Halkçı Parti TBMM Grubunun 28.3.1986 günlü, 3270 sayılı yasaya karşı açtığı iptal davası dolayısıyla alınmıştır. Davacı parti, yasanın birçok hükmünün anayasaya aykırı olduğunu ileri sürmüştür. Bunlar içinde, iptali istenen yasanın, yalnızca 298 sayılı yasanın 52. maddesiyle ilgili olarak getirdiği yeni düzenleme, buradaki konuya ilişkindir. Davacı parti, radyo ve televizyonda propaganda için siyasal partilere değişik süreler tanınmasını ve TRT'de paralı propaganda yolunun açılmasını, eşit koşullarda yarışma kuralına, dolayısıyla da anayasaya aykırı buluyor. Anayasa Mahkemesi, dava süreci içinde 298 sayılı yasanın 52. maddesinin 2. fıkrasının (d) bendinin, 19.2.1987 günlü, 3330 sayılı yasayla yeniden değiştirildiğini göz önünde tutarak, bu konuda karar vermeye gerek görmüyor ve yalnızca 2. fıkranın (a), (b) ve (c) bentlerine ilişkin iptal istemini inciliyor. Davacı partinin savı, radyo ve televizyonda propaganda için siyasal partilere değişik süreler tanınmasının eşitliğe aykırı olduğu. Anayasa Mahkemesi bu savı oybirliğiyle reddediyor. Gerekçesi şöyle: Yasa, seçime katılan bütün partilere eşit konuşma sayısı ve süresi tanımış, ancak TBMM'de grubu bulunan partilere 10'ar dakikalık iki, TBMM'de temsil edilen partilere ise 10 dakikalık bir ek konuşma hakkı vermiştir. Güçlerine göre partiler arasında böyle bir ayırım yapılması, eşitlik ilkesine aykırı düşmez. Sonuçta, seçime katılan bütün partilere 30, TBMM'de temsil edilenlere 40, TBMM'de grubu bulunanlara ise 50 dakika konuşma olanağı verilmektedir. Makul ölçüler içinde kalan bu düzenlemenin anayasaya aykırı bir yönü yoktur.

Anayasa Mahkemesi'nin ikinci kararı (K.1987/12), yine 28.3.1986 günlü, 3270 sayılı yasaya ilişkindir. İkinci kez karar verilmesinin nedeni, aynı yasaya karşı cumhurbaşkanının da iptal davası açmış olmasıdır. Bu davada da, yasanın birçok hükmünün iptali istenmiştir. Ancak buradaki konuyu, yalnızca 298 sayılı yasanın 52. maddesine yönelik olan düzenlemeler ilgilendiriyor. Cumhurbaşkanı, bunların içinde bir tek paralı propagandaya ilişkin olan düzenlemenin anayasaya aykırı olduğu savındadır. Ne var ki, yukarıda da belirtildiği gibi, dava süreci içinde, ilgili düzenleme, 19.2.1987 günlü, 3330 sayılı yasayla değiştirilmiş bulunuyordu. Bu nedenle de Anayasa Mahkemesi, oybirliğiyle, cumhurbaşkanının bu konudaki istemine ilişkin olarak, karar vermeye gerek bulunmadığına karar verdi.

Anayasa Mahkemesi'nin üçüncü kararı (1987/13), cumhurbaşkanının bu kez 19.2.1987 günlü, 3330 sayılı yasaya karşı iptal davası dolayısıyla verilmiştir. 3270 sayılı yasanın davası sürerken çıkarılan ve cumhurbaşkanının medise geri göndermesine karşın paralı propaganda yöntemini yeniden benimseyen bu yasada, siyasal partilere, TRT'ye reklam tarifesinden bedelinin peşin ödemek koşuluyla, toplam 45 dakikaya kadar paralı propaganda yapma olanağı tanınıyordu. Anayasa Mahkemesi bu düzenlemeyi oybirliğiyle iptal etti. Gerekçesi şöyle: Eşitlik ilkesi, siyasal partilere, seçmenden aldıkları oy oranına göre bir ölçüde farklı olanaklar tanınmasına izin verse de, bu farklılığın para gücüne dayandırılmasına izin vermez. Ayrıca, paralı propagandada görüntü kullanılmasına olanak verilmesi, gösterilecek icraatı olan iktidar partilerine, henüz hükümete katılma, dolayısıyla eser yaratma fırsatını bulamamış partiler karşısında ölçsüz bir üstünlük sağlayacaktır. Paralı propaganda, bu yönüyle de eşitlik ilkesine aykırıdır. Öte yandan, paralı propaganda, kamuoyunun serbestçe oluşması ilkesine de aykırıdır. Anayasaya göre, TRT tarafsız olmalıdır. Daha çok parası olanın, TRT'yi kullanarak seçmeni daha çok etkilemesine yol açacak bu düzenleme anayasaya aykırıdır.

Devletin yaptığı para yardımı dışında, partilere kamu olanaklarından yararlanmada eşitliğin sağlanması bakımından en önemli konu, toplu iletişim araçlarıyla paralı propagandadır. Anayasa Mahkemesi'nin, hem de oybirliğiyle verdiği bir kararla bu kapıyı kapatmış olması son derece yerindedir. Kararın gerekçesi sağlam ve inandırıcıdır. Ayrıca, yukarıda da belirtildiği gibi, devlet yardımının ölçsüz düzeylere tırmanmış olması ve yardım almada kabul edilen % 7'lik eşğin aşırı yüksek olması, günümüzde, devletin az sayıda partiye çok büyük miktarlarda para aktarması sonucunu vermektedir. Bu nedenle, partilerin akçal olanakları arasında artık uçurumlar oluşmuştur. Durum böyle iken, partilere bir de paralı propaganda olanağı tanınsaydı, seçim yarışında zaten var olan eşitsizlik, iyice katmerlenecekti.

Bunun dışındaki önemli bir konu, toplu iletişim araçlarında parasız propaganda sürelerinin partilere göre değişik olarak düzenlenmesidir. Anayasa Mahkemesi'nin yukarıda aktarılan kararında dendiği gibi, güçlerine koşut olarak partiler arasında makul bir propaganda süresi farkına göz yumulabilir. Ne var ki, büyük partileri daha da kayırma eğilimi gitgide rahatsız edici boyutlara tırmanmaktadır. Örneğin, 27.10.1995 günlü, 4125 sayılı yasayla, mecliste grubu bulunan siyasal partilere ek olarak, iktidar partisine ya da iktidar partilerinin en büyüğüne ek 20 dakika, öteki iktidar partilerine de ek 15 dakika süre verilmiştir. Bu düzenlemeyle, partilere ta-

nın parasız propaganda süreleri arasındaki fark daha da büyümüştür. Oysa, yarış daha ciddi olarak götürdükleri belli olan partilere bir ölçüde ek olanak tanınması savunulabilirse de, tıpkı para yardımında olduğu gibi, farkın aşırı açılmasına göz yumulursa, demokratik yaşamın gelişimi bir ölçüde kösteklenmiş olur. Kazanmanın kazanana sağladığı olanaklar ölçsüz olursa, bir dahaki seçimde bir başkasının kazanmasının önüne set çekilmiş olur. Bu da, kimilerince muhalefetin bir gün iktidar olmayı umabilmesiyle özdeş sayılan demokratik düzenin örülenmesine yol açar.

IV. DEVLET YARDIMINDAN YOKSUN BIRAKMA

Yukarıda belirtildiği gibi, devlet yardımından yoksun bırakma cezası, ilk kez 2001'de anayasaya, 2002'de de yasaya girmiştir. Bu düzenlemeler Anayasa Mahkemesi'nin iki kararına konu olmuştur. Kararlardan biri, sözü edilen yasal düzenlemeye ilişkin bir iptal davasında verilmiştir. Öteki ise, söz konusu hükümlerin bir parti kapatma davasında uygulanmasına ilişkinidir.

Anayasa Mahkemesi'nin birinci kararı (K.2003/72), 111 milletvekili tarafından, 26.3.2002 günlü, 4748 sayılı yasaya karşı açılan iptal davası dolayısıyla verilmiştir. Davacıların birinci savı, Anayasa Mahkemesi'nin devlet yardımından yoksun bırakma kararı vermesi durumunda, ilgili siyasal partinin o yıl devletten aldığı yardımın "en az yarısının" kesilmesini öngören yasal düzenlemenin anayasaya aykırı olduğuydu. İkinci savları ise, siyasal partiler yasasının 102. maddesine getirilen yeni düzenlemede, anayasada yer almayan birtakım kapatma nedenleri konmasının da anayasaya aykırı olduğuydu. Anayasa Mahkemesi, kararını 1'e karşı 10 oyla verdi. İkinci savla ilgili olarak, dava konusu düzenleme, daha sonra çıkarılan 2.1.2003 günlü, 4778 sayılı yasayla geri alındığından ve bu yeni yasayla 102. maddedeki "... kapatılması ya da ..." sözleri çıkarıldığından, bu konuda karar vermeye yer olmadığına karar verildi. Devlet yardımından yoksun bırakma kararı verildiğinde, o yılki yardımın "en az yarısının" kesileceğine ilişkin hüküm ise iptal edildi. Çoğunluk, Anayasa'nın 69. maddesindeki düzenlemeye göre, kesinti oranının fiillerin ağırlığına göre Anayasa Mahkemesi tarafından kararlaştırılacağını, yasanın bunu sınırlamakla anayasa hükmüne aykırı düşüğünü savundu. Tek karşıoyu yatan üye ise, buradaki sınırlama bir uygulama koşuludur, dolayısıyla yasa koyucunun takdir yetkisi sınırları içindedir, diyerek çoğunluğun görüşüne karşı çıktı.

Anayasa Mahkemesi'nin ikinci kararı (K.2008/2), Adalet ve Kalkınma Partisi'nin kapatılması istemiyle Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı'nın açtığı dava dolayısıyla verilmiştir. Bu kararda Anayasa Mahkemesi, ilk kez bir

siyasal partiyi devlet yardımından yoksun bırakma kararı almıştır. 1'e karşı 10 oyla alınan karar gereğince, davalı parti, 2008 yılı için devletten alacağı yardımın yarısından yoksun bırakılmıştır.¹¹

Devlet yardımından yoksun bırakma yaptırımını ile ilgili olarak şu değerlendirmeler yapılabilir. Kapatma gibi çok ağır bir yaptırımın yerine, fiillerin ağırlığıyla oranlayarak devlet yardımından kısmen ya da tamamen yoksun bırakma olanağının getirilmesi, parti kapatmanın sıradanlaştığı bir ülkede, hiç kuşkusuz, demokratik yönde atılmış bir adımdır. Ancak, devlet yardımından çok az sayıda partinin yararlanmakta olması, devlet yardımı almayan ve büyük çoğunluğu oluşturan partiler açısından bu yaptırımı sonuçsuz bırakmaktadır (SEVİNÇ, 2005). Bunun böyle olması, Anayasa Mahkemesi'ni, elinde kalan tek etkili yaptırım olan kapatma cezası vermeye itebilir (ÖDEN, 2003: 93). Böylece, partilerin kapatılmasına almaşık olarak getirilmiş bu yaptırım, birçok durumda, işlerliğini yitirebilir. Devlet yardımından yoksun bırakma yaptırımını gerçekten işlevsel kılmak için, demokrasi açısından en uygun çözüm, devlet yardımının kapsamının, derecelendirilerek de olsa, alabildiğine genişletilmesi, halk istencini yansıtmada az çok söz sahibi olabilmiş bütün partilerin bu yardımdan yararlandırılmasıdır.

SONUÇ

Bu yazıda, devletin siyasal partilere sağladığı türlü desteklere ve kimi durumlarda devlet yardımının kesilmesine ilişkin Anayasa Mahkemesi kararları ele alındı. Toplam sayısı on biri bulan bu kararlarda, başlıca dört sorun öbeği irdelendi: 1) Devletin partilere yaptığı parasal yardımın ilke olarak anayasaya uygun olup olmadığı; 2) İlke olarak uygun görüldüğünde, bu yardımın hangi ölçütlere göre dağıtılacağı; 3) Para yardımı dışında kalan kamu desteğinin sağlanmasında, partiler arasında eşit yarışma koşulunun nasıl gerçekleştirileceği; 4) Devlet yardımından yoksun bırakmanın hangi koşullarda ne gibi sonuçlara yol açabileceği.

Konu esas olarak Anayasa Mahkemesi kararları çerçevesinde tartışıldı. Bu amaçla, ilgili anayasa değişikliklerine, yasal düzenlemelere ve alanyazında (literatürde) konuyla doğrudan ilgili kimi değerlendirmelere bakıldı. Ulaşılan sonuçlar şöyle özetlenebilir:

Demokratik yaşamdaki vazgeçilmez rollerine ve kendi çabalarıyla elde edebildikleri gelirlerin genellikle yetersiz kaldığına bakılarak, devletin siya-

sal partilere parasal destek sağlaması, demokrasiyi güçlendirmenin yollarından biri olarak görülebilir. Bu destek, partilerin iki tür çalışması için söz konusudur: 1) Seçim çalışmaları; 2) Seçim dışı çalışmaları.

Seçim çalışmaları alanında, demokratik yaşamın birbirine karşıt iki gereği var: 1) Seçmen yeğlemelerinin (tercihlerinin) para gücüyle yönlendirilmesinin engellenmesi; 2) Parasızlık nedeniyle seçmene bütün demokratik seçeneklerin sunulmamasının engellenmesi. Birbiriyle çatışan bu gerekler, devletlerin her iki yönde de düzenlemeler yapmasını gerektirir. Birinci yönde alınacak önlemler şöyle sıralanabilir: 1) Seçim hesaplarında tam bir saydamlık gerçekleştirilmeli, bu amaçla yasa, adayların olsun partilerin olsun, seçim hesaplarını önceden belirlenmiş ortak kurallara göre tutmalarını, bu hesapların bağımsız bir ulusal kuruluş tarafından denetlenmesini, kuralları çiğneyenlere uygulanacak yaptırımları düzenlemelidir; 2) Seçmenlere maddi çıkar sağlama yolu kesinlikle kapatılmalıdır; 3) Seçimin türüne göre, harcamalara bir tavan getirilmelidir. İkinci yönde alınacak önlemler ise şunlardır: 1) Devlet seçim gereçlerini sağlamalı; 2) Cumhurbaşkanlığı gibi, çok pahalı birtakım seçimler için devlet adaylara ön ödemede bulunmalı ve adayların kazandıkları oy oranına göre, seçim giderlerinin bir bölümünü karşılamalıdır.

Devletin seçim dışında kalan harcamaları için partilere bir ölçüde destek vermesi de düşünülebilir. Ancak, demokrasinin güçlendirilmesi şu koşullara uyulmasını gerektirir: 1) Devlet yardımı makul bir düzeyde sınırlanmalı, devlet partilere büyük miktarda para aktarmamalıdır; 2) Kazanılan oy oranına göre yapılacak yardımda, eşik % 1 olmalıdır; 3) Henüz seçime girmemiş, ancak asgari bir örgütlenme düzeyine, üye sayısına ya da bağış miktarına ulaşmış partilere de devlet yardımı yapılmalıdır; 4) Devlet yardımlarının üst sınırı, ilgili partinin kendi olanaklarıyla toplayabildiği gelirin toplamını aşmamalıdır; 5) Başta bağışlar olmak üzere, parti gelirleri ve giderleri, tam saydamlık sağlayacak biçimde yasayla düzenlenmeli, seçim hesaplarını denetlemekle görevli bağımsız ulusal kuruluş, bu hesapları da denetleyip gerektiğinde yasanın öngördüğü yaptırımları uygulamalıdır.

Para yardımı dışında partilere sağlanacak kamusal destekte, en önemli konu, kamuya ait toplu iletişim araçlarını belli sürelerle kullanma olanağıdır. Bu alanda, demokrasinin birinci kuralı, paralı propaganda kapısının kapalı tutulmasıdır. Bunun dışında, propaganda süresi düzenlenirken, henüz seçime girmemiş ya da girip de az oy almış partilerle, son seçimlerde çok oy almış partiler ya da iktidar partileri arasında büyük bir fark yaratılmamasına özen gösterilmelidir. Azınlıkta kalanların kamuoyunu etkileme olanakları olabildiğince açık tutulmalıdır. Bir seçimde çok oy almış olmak,

¹¹ AKP internet sayfasında (<http://web.akparti.org.tr>) verilen bilgiye göre, 2008 yılı içinde bu partinin devletten aldığı toplam yardım 45,6 milyon TL'dir. Anayasa Mahkemesi kararına göre, bu yardımın yarısı kesilecektir.

hiçbir partiye, bir dahaki seçimde ölçüsüz propaganda yapma olanağı vermemelidir. Demokratik değişim fırsatı titizlikle korunmalıdır.

Parti kapatma yerine devlet yardımından kısmen ya da tamamen yoksun bırakma yaptırımını, özellikle Türkiye gibi parti kapatmanın aşırı boyutlara ulaştığı bir ülkede, demokrasiyi geliştirici bir işlev görebilir. Ancak, bu yaptırımın etkisiz kalmaması için, devlet yardımının kapsamının çok genişletilmesi, seçim yarışında % 1'e ulaşan partilere ve seçime girmemiş olsa bile, belli bir örgütlülük ölçütüne ulaşmış olan partilere de devlet desteği sağlanması gerekir. Ayrıca, devlet yardımından yoksun bırakma yaptırımının işlevselleşebilmesi için, yeni bir yasal düzenlemeyle bugünkü belirsizliklerin kaldırılması da zorunludur.

Yararlanılan Kaynaklar

Anayasa Değişiklikleri:

- 30.6.1971 günlü, 1421 sayılı "9.7.1961 Tarihli ve 334 Sayılı T. C. Anayasasının 56 ncı ve 82 nci Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun". RG. 13883, 2 Temmuz 1971.
- 15.3.1973 günlü, 1699 sayılı "T. C. Anayasasının 30, 57, 136, 138 ve 148 nci Maddelerinin Bazı Fıkralarının Değiştirilmesi ve 2 Geçici Madde Eklenmesi Hakkında Kanun". RG. 14482, 20 Mart 1973.
- 23.7.1995 günlü, 4121 sayılı "7.11.1982 Tarihli ve 2709 Sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Başlangıç Metni ve Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine Dair Kanun". RG. 22355, 26.7.1995.
- 3.10.2001 günlü, 4709 sayılı "Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun". RG. 24556 Mük., 17 Ekim 2001.

Yasalar:

- 26.4.1961 günlü, 298 sayılı "Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun". RG. 10796, 2 Mayıs 1961.
- 13.7.1965 günlü, 648 sayılı "Siyasî Partiler Kanunu". RG. 12050, 16 Temmuz 1965.
- 22.2.1968 günlü, 1017 sayılı "Siyasî Partiler Kanununun 74 üncü Maddesinin Değiştirilmesine Dair Kanun". RG. 12839, 29 Şubat 1968.
- 2.2.1970 günlü, 1219 sayılı "Siyasî Partiler Kanununun 74 üncü Maddesinin Yeniden Düzenlenmesine ve bu Kanuna Geçici Bir Madde Eklenmesine Dair Kanun". RG. 13427, 16 Şubat 1970.
- 30.4.1974 günlü, 1802 sayılı "648 Sayılı Siyasî Partiler Kanununa Bir Madde ve Bir Geçici Madde Eklenmesine Dair Kanun". RG. 14881, 9 Mayıs 1974.
- 22.4.1983 günlü, 2820 sayılı "Siyasî Partiler Kanunu". RG. 18027, 24 Nisan 1983.
- 27.6.1984 günlü, 3032 sayılı "22.4.1983 Tarihli ve 2820 Sayılı Siyasî Partiler Kanununun 61 inci Maddesine Bir Bent ve Aynı Kanuna Bir Ek Madde ile Bir Geçici Madde Eklenmesine Dair Kanun". RG. 18453, 9 Temmuz 1984.

- 28.3.1986 günlü, 3270 sayılı "22.4.1983 Tarih ve 2820 Sayılı Siyasî Partiler Kanunu, 26.4.1961 Tarih ve 298 Sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun ile 10.6.1983 Tarih ve 2839 Sayılı Milletvekili Seçimi Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi ve Bu Kanunlara Bazı Maddeler Eklenmesi Hakkında Kanun". RG. 19079 Mük., 15 Nisan 1986.
- 19.2.1987 günlü, 3330 sayılı "26.4.1961 Günlü ve 298 Sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanunun 11, 12, 52, 64, 65 ve 66 ncı Maddelerinde Değişiklik Yapılması ve Bu Kanuna Bir Ek, İki Geçici Madde Eklenmesi Hakkında Kanun". RG. 19390, 4 Mart 1987.
- 9.4.1987 günlü, 3349 sayılı "22.4.1983 Gün ve 2820 Sayılı Siyasî Partiler Kanununa, 27.6.1984 Gün ve 3032 Sayılı Kanunla Eklenen Geçici 11 inci Maddesine Fıkralar Eklenmesi Hakkında Kanun". RG. 19439, 22 Nisan 1987.
- 7.8.1988 günlü, 3470 sayılı "22.4.1983 Tarih ve 2820 Sayılı Siyasî Partiler Kanununa 27.6.1984 Tarih ve 3032 Sayılı Kanunla Eklenen Ek 1 inci Maddesine İki Fıkra Eklenmesi Hakkında Kanun". RG. 19898, 13 Ağustos 1988.
- 31.10.1990 günlü, 3673 sayılı "2820 Sayılı Siyasî Partiler Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun". RG. 20683, 2 Kasım 1990.
- 24.12.1991 günlü, 3765 sayılı "1992 Mali Yılı Genel ve Katma Bütçeleri Kanunlaşımına Kadar Devlet Harcamalarının Yapılmasına ve Devlet Gelirlerinin Tahsiline Yetki Verilmesine Dair Kanun". RG. 21094, 27 Aralık 1991.
- 24.3.1992 günlü, 3789 sayılı "22.4.1983 Tarih ve 2820 Sayılı Siyasî Partiler Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun". RG. 21185, 28 Mart 1992.
- 25.3.1992 günlü, 3790 sayılı "1992 Mali Yılı Bütçe Yasası".RG. 21186 Mük., 29 Mart 1992.
- 27.10.1995 günlü, 4125 sayılı "Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun ile Siyasî Partiler Kanunu ve Milletvekili Seçimi Kanununda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun". RG. 22447 Mük., 28 Ekim 1995.
- 12.8.1999 günlü, 4445 sayılı "Siyasî Partiler Kanununda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun". RG. 23786, 14 Ağustos 1999.
- 26.3.2002 günlü, 4748 sayılı "Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun". RG. 24721, 9 Nisan 2002.

- 2.1.2003 günlü, 4778 sayılı "Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun". RG. 24990, 11 Ocak 2003.
- 29.4.2005 günlü, 5341 sayılı "Siyasî Partiler Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun". RG. 25808, 7 Mayıs 2005.

Anayasa Mahkemesi Kararları:

- E.1968/26, K.1969/14, G.18-19.2.1969. RG. 13430, 25 Şubat 1970.
- E.1970/12, K.1971/13, G.2.2.1971. RG. 13890, 9 Temmuz 1971.
- E.1986/17, K.1987/11, G.22.5.1987. RG. 19578, 18 Eylül 1987.
- E.1986/13, K.1987/12, G. 22.5.1987. RG. 19578, 18 Eylül 1987.
- E.1987/3, K.1987/13, G. 22.5.1987. RG. 19578, 18 Eylül 1987.
- E.1987/14, K.1988/1, G.5.1.1988. RG. 19908, 23 Ağustos 1988.
- E.1988/39, K.1989/29, G.6.7.1989. RG. 20427, 8 Şubat 1990.
- E.2002/104, K.2003/72, G.16.7.2003. RG. 26015, 6 Aralık 2005.
- E.2007/59, K.2007/75, G.30.7.2007. RG. 26768, 26 Ocak 2008.
- E.2008/1 (Siyasî Parti Kapatma), K.2008/2, G.30.7.2008. RG. 27034, 24 Ekim 2008 ile 27053, 13 Kasım 2008.
- E.2008/42, K.2008/167, G.20.11.2008. RG. 27173, 18 Mart 2009.

Öteki Kaynaklar:

- Mesut AYDIN (2005), "Türkiye'de Siyasal Partilere Devlet Yardımı" (A.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi, 54/4: 235-65)
- François COLINET & Bertrand DEVYS (1995), *Pratique du Financement des Campagnes Electorales* (Paris: Editions Juris-Service)
- Arslan ERKAN (2008), "Siyasi Partiler ve Hazine Yardımları" (*Bütçe Dünyası*, 3/28:60-70)
- Cem EROĞUL (2008), *Çağdaş Devlet Düzenleri* (6. Bası, Ankara: Kırangıç Yayınevi)
- Ömer Faruk GENÇKAYA (2002), *Devletleşen Partiler* (Ankara: Anadolu Stratejik Araştırmalar Vakfı Yayınları)
- Merih ÖDEN (2003), *Türk Anayasa Hukukunda Siyasî Partilerin Anayasaya Aykırı Eylemleri Nedeniyle Kapatılmaları* (Ankara: Yetkin Yayınları)
- Doğu PERİNÇEK (1985), *Anayasa ve Partiler Rejimi* (İkinci Baskı, İstanbul: Kaynak Yayınları)
- Fazıl SAĞLAM (1999), *Siyasal Partiler Hukukunun Güncel Sorunları* (İstanbul: BETA Basım Yayım Dağıtım A.Ş.)

- Murat SEVİNÇ (2005), "Türkiye Komünist Partisi Kapatma Davası ve Devlet Yardımından Mahrum Bırakma Yaptırımı" (*A.Ü. SBF Dergisi*, 60/2: 255-72)
- Bülent TANÖR (1994), *Türkiye'nin İnsan Hakları Sorunu* (3. Baskı, İstanbul: BDS Yayınları)
- Erdoğan TEZİÇ (2003), *Anayasa Hukuku* (8. Baskı, İstanbul: BETA Basım Yayım Dağıtım A.Ş.)
- TÜRKİYE BAROLAR BİRLİĞİ (2007), *Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Önerisi* (2. Baskı, Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları)
- Nahit YÜKSEL (2007), *Siyasetin Kamusal Finansmanı* (Ankara: T.C. Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı Yayınları)